

"Binaenaleyh, ne kadar cumhurun fehmine yakın olursa irşada daha lââyık ve daha muvâfık olur..." İ'lem'in sonuna kadar izah eder misiniz?

"Binaenaleyh ne kadar cumhurun fehmine yakın olursa, irşada daha lââyık ve daha muvafık olur. Meselâ: Hâlık'ın tasarrufatına delalet eden âyetlerden en zâhir, en aşikâr olan tabakayı قُلْ أَخْرَجْتَنَا مِنْ مَوَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ السِّيَتِكُمْ وَالْوَانِكُمْ .zikretmiştir âyetiyle

Ayet-i kerime, "Allah'ın ayetlerindedir." diye başlıyor. Sonra bu ayetler, yani Allah'ın varlığına, birliğine, isim ve sıfatlarına delalet eden mahlukat nazara veriliyor. Önce en geniş bir daire olan, "Semavat ve arzın yaratılışına", sonra en dar bir daire olan "lisanlarınızın ve renklerinizin farklılığına" dikkat çekiliyor. Bu iki dairenin arasında olanları akla ve hayale havale ediyor.

"Halbuki bu tabakanın arkasında vücuhun taayyünat, teşahhusat tabakası vardır. Evvelki tabakanın fehmi, ikinci tabakanın fehminden daha yakındır."

Vücuhun, yani insanların simalarının birbirinden farklılığı, renk ve lisan farklılığına göre daha gizli olduğundan terk edilmiş, daha rahat anlaşılabilir ve daha çok dikkat çekene öncelik verilmiş oluyor.

"Ve keza en aşikâr dereceyi لِبَالٍ فَلَا تَأْخُذُ مِنْ رَأْسِهَا أَمْ وَالسُّرْقَىٰ فَإِنَّهَا وَالتَّهَارِ .zikretmiştir âyetiyle şems arzın ,arkasında derecenin Bu .zikretmiştir âyetiyle etrafında emir ve irade-i İlahî kanunuyla tahrik ve tedviri derecesi de vardır. Lâkin bu derece, evvelki dereceden bir derece mahfî olduğundan terkedilmiştir."

Semanın yaratılışı da arzın yaratılışı da hem Allah'ın varlığına büyük birer delil, hem

---

de bizlere büyük bir ihsan, büyük bir nimettir. Ayet-i Kerime bunların yaratılmasını nazara verdikten sonra, gece ve gündüzün ihtilafının da Allah'ın varlığına delil olduğundan bahsediyor. Bunlar da yine bizim için büyük nimetlerdir.

Gece ve gündüzün meydana gelişi nasıl olursa olsun, ister dünya güneş etrafında dönsün, ister güneş dünyanın etrafında dönsün bizim için, "nimet ve fayda olmaları noktasında" bir fark olmaz. Bu manayı, yani onlardaki bu faydaları avam da bilir, havas da. Bir başka ayette, gecenin istirahatımız için, gündüzün de maişetimize çalışmamız için yaratıldığı nazara verilir. Bütün insanlar bu büyük ihsanlara karşı şükürle mükelleftirler. Kur'an-ı Kerim bu büyük tasarrufu, bu hikmetli ve rahmetli icraatı nazara verirken, dünyanın kendi etrafında dönmesinden söz etmez. Zira, avam bu manayı anlamaktan çok uzaktır. Avam şöyle dursun, bilim adamları da yakın zamana kadar güneşin dünya etrafında döndüğüne inanıyorlardı.

Uyku ile gece arasında, uyanıklıkla da gündüz arasında münasebet var. Bizim hayatımıza uyanmayı ve uyumayı kim yerleştirmişse, gündüzü ve geceyi de o yaratmıştır. Gece olunca uyuyor, gündüz gelince işe koyuluyoruz. Bu gece-gündüz hadiseleri nasıl olursa olsun, bizim için fark etmediği için, Kur'an-ı Kerim de o konuyu perdeli bırakıyor. Dünyanın döndüğünü doğrudan nazara vermek yerine, gece ve gündüzün yaratılışına ve onlardan edindiğimiz faydalara dikkat çekiyor.

Gece ve gündüzün ihtilafı Adem babamızdan beri var. Ve bu ihtilaftan insanlık tarihi boyunca herkes faydalanmış. Peygamberler "Dünyanın döndüğüne, bunun sonucu olarak gece ve gündüzün olduğuna bakın da Allah'ın kudretini ve rahmetini seyredin." deselerdi, bütün ümmetler inkâr yoluna gidebilirlerdi. Ama, gece ve gündüzün faydası konusunda hiçbir ümmetin bir itirazı olamaz, olmamıştır da.

Öte yandan, Kur'an-ı Kerimde dünyanın döndüğüne de işaretler var: "Geceyi gündüzün içine sokarsın ve gündüzü gecenin içine sokarsın." mealindeki ayet-i kerime dünyanın dönmesine işaret eder (Âli İmrân Sûresi , 27).

Öte yandan, bir başka ayet-i kerimede şöyle buyrulur: "Dağları görürsün, onları camit (yerlerinde hareketsiz) sanırsın. Hâlbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler..." Neml Sûresi, 88

Dağların yürümesi, dünyanın dönmesiyle mümkündür. Bu mana rahatlıkla anlaşılmadığından, bazı tefsir alimleri bu ayet-i kerimeyi, "kıyamette dağların yerden koparak yürüyecekleri" şeklinde yorumlamışlardır. Bu mana da doğru olmakla birlikte dünyanın döndüğüne işaret etmez.

"Ve keza وَكَذَٰلِكَ جَاءَ الْبُرْجَانُ لِنَجَاتِكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ cümlesiyle en okunaklı sahifeyi göstermiştir. Halbuki bu sahifenin arkasında 'Direk ve kazıklar ile tehlikeden muhafaza edilen bir sefine gibi, arz da içerisinde vukua gelen herc ü merceden dolayı parçalanmak tehlikesinden korumak için dağlar ile kazıklanmıştır' sahifesi de vardır. Fakat bu sahife, avam-ı nâşça o kadar okunaklı olmadığından terkedilmiştir."

En okunaklı sahife, dağların yeryüzünün üzerinde kazıklar gibi durmasıdır. Dağların arz sefinesinin dengesini sağlayan direkler olduğunu avamın anlaması mümkün değildir. Zira, dünyanın döndüğü, bu ayetin nüzulünden asırlar sonra ortaya çıkmıştır. Güneşin dünya etrafında döndüğünün kabul edildiği bir dönemde dağların dünya gemisine direklik yaptığı çok zor anlaşılır.

Keza, volkanlardan lavların fışkırmasının da arz sefinesinin dengesini sağladığı yine asırlar sonra anlaşılacak bir hakikattir. Ayet-i kerime bu gibi hakikatlere işaret etmekle birlikte, dağlara, doğrudan, "direk ve kazık" demekle, bu fenni keşiflerden önceki asırlara en okunaklı dersi vermiş oluyor.

"Ve bu sahifenin altında da şöyle bir haşiye vardır: Hayatı besleyip sağlamak üzere dağlar arza direk yapılmıştır. Çünkü dağlar suların mahzenidir. Havanın tarağıdır, tasfiye ediyor. Toprağın hâmisidir, denizin istilâsından vikaye ediyor."

Burada dağların arza direk olması mecazî manadadır. Kâinat ağacının meyvesi ve arzın halifesi olan insanın temel ihtiyaçlarının karşılanmasında dağların büyük payı vardır. Üstadın ifade ettiği bu gibi hizmetleri yapmakla, hayatın direği olmuş oluyorlar. İnsan hayatının direği olmak, arzın da direği olmak demektir. Zira, arz da sema da insan için yaratılmışlardır ve ona hizmet etmektedirler. Kâinatın, bitkilere ve hayvanlara hizmeti tali derecededir.

"Bu sırra binaendir ki, şeriatça hilâlin tulû' ve gurubu nazara alınmıştır. Çünkü bu ise, ayları günleri hesap etmekten avamca daha kolaydır."

Avamın ayları ve günleri hesap etmesi çok zor olduğundan, şeriatça ayın doğuşu ve batışı esas alınmıştır. Böylece, özellikle bayram günlerinin tespiti konusunda müminler arasında bir ihtilaf, bir fikir ayrılığı ortaya çıkmamıştır.

Bugün, memleketimizde kimse ne ayın doğuş ve batışına bakmakta, ne de bu konuda bir hesap yapmaktadır. Zira, devlet yetkilileri bunu bir görev olarak

---

üstlenmişler, bu asrın teknolojisinin bütün imkânlarını kullanarak en doğru sonuçlara varmışlardır. Herkesin buna uymasıyla da, birlik ve beraberlik sağlanmış olmaktadır. Yine yetkililer, bir sünneti ihya etmek için de rü'yet-i hilali (hilali görmeyi) ihmal etmemişler ve kaidesine uygun olarak yapılan rüyetlerle, fennî hesaplar her defasında uygunluk göstermiştir.

"Ve yine o sırta binaendir ki, ezhan-ı avamda tesbit ve takrir için Kur'anda tekrarlar vukua gelmiştir."

Havas olanlar bir meseleyi bir defa söylenmesiyle hemen kavrasalar bile, avam için konunun defalarca tekrarına ihtiyaç duyulabilir. Üstat hazretleri, burada verilen derse bir örnek olmak üzere, Kur'an'daki tekrarların bir hikmetini böylece nazara veriyor. Başka risalelerde bunun çok daha farklı hikmetlerini açıklıyor ve Kur'an'daki bir çok ayetlerin ve bazı kıssaların tekrar edilmesinin, hem te'kid (kuvvetlendirme) hem de tesis için olduğunu izah ve ispat ediyor.

Tesis üzerinde kısaca duralım:

Bina yaparken duvarları sıra sıra örmek tekrar değildir, tesistir. Bu tekrarlarla duvarlar, onların tekrarıyla katlar, katların tekrarıyla da binanın tamamı ortaya çıkmaktadır. Bir tek taş ile bir bina meydana gelmez. Bunun içindir ki, tespihlerde de tekrar vardır. Namaz sonunda sadece birer defa sübhanallah, elhamdülillah, Allahuekber demekle yetinmiyor, bunları otuz üçer defa tekrar ediyoruz. Bu tekrarlar, tesis içindir...